

DVOJÍ VÝROČÍ PROF. PAVLA TROSTA (1907–1987)

I když 6. ledna uplynulo již třicet let, co k nám **prof. dr. Pavel Trost** promlouvá už pouze prostřednictvím svého rozsáhlého vědeckého díla, jeho myšlenkový odkaz i badatelská témata jsou pro široké spektrum filologů stále aktuální. Do svého skromného výroku *Kdo ví, ten hledá* soustředila tato osobnost motto celého života a filologické dráhy překračující rámec několika oborů.

Pavel Trost pocházel z moravského Šternberka, kde se 3. října 1907 narodil do česko-německé rodiny. Dvojazyčné česko-německé rodinné zázemí i brněnské prostředí, kde P. Trost vyrůstal, vytvořily základní předpoklady pro jeho bilingvismus i absenci národnostních předsudků. Po maturitě na německém klasickém gymnáziu studoval v Brně na filozofické fakultě germánskou, slovanskou a románskou filologii v kombinaci se srovnávací indoevropskou jazykovědou; zde patřili k jeho učitelům např. zakladatel brněnské jazykovědné germanistiky Antonín Beer, profesor srovnávacího jazykozpytu indoevropských jazyků Oldřich Hujer a jeden ze zakladatelů brněnského románského semináře Hertvík Jarník. V r. 1934 obdržel P. Trost na základě práce *Indogermanisches Worttabu* doktorát filozofie na pražské německé filozofické fakultě. Zásadní byly v počátcích Trostovy vědecké dráhy jeho kontakty s předními lingvisty světového formátu: během svého působení na brněnské filozofické fakultě se stýkal s Romanem Jakobsonem, který P. Trosta výrazně ovlivnil v oblasti metodologie i badatelského výzkumu, a v rámci svých cest na vídeňskou univerzitu navštěvoval přednášky Nikolaje S. Trubeckého. Od r. 1935 byl pak členem *Pražského lingvistického kroužku*; o významu pražské lingvistické školy a jejím strukturálním přístupu k jazyku ostatně pojednávají i jeho studie, např. *The Prague school of structural linguistics* (1959) a *On the methods of the Prague school* (1983). V letech 1937–1938 umožnilo ministerstvo školství P. Trostovi stipendijní pobyt v Litvě, který významně předurčil jeho baltistické práce. Po 2. světové válce pracoval v Zemské a univerzitní knihovně v Brně a poté se stal lektorem němčiny na brněnské univerzitě, kde zároveň přednášel německou literaturu. V r. 1948 začal učit na filozofické fakultě v Olomouci obecnou jazykovědu a později rozšířil svou univerzitní činnost i na germanistiku. Svým působením v tomto oboru přispěl k formování profilu germanistického bádání v Olomouci zaměřeného v literatuře na výzkum německého písemnictví v českých zemích a v jazykovědě na problematiku české a německé syntaxe z konfrontačního hlediska. V r. 1956 odešel P. Trost na pražskou filozofickou fakultu, kde působil kmenově na katedře českého jazyka, v oddělení obecného jazykozpytu a fonetiky. Vedle toho přednášel indoevropéistiku a baltistiku a vedl jazykovědné semináře a přednášky po germanisty, a to zejména historickou mluvnicí německého jazyka. Habilitoval se v r. 1949 v oboru obecná lingvistika a profesorský titul získal r. 1961 v oboru srovnávací indoevropská jazykověda a baltická filologie; na Univerzitě Karlově zůstal činný až do svého penzionování v r. 1975. V letech 1964–1965 byl hostujícím profesorem baltistiky na univerzitě v Göttingenu a r. 1967 se stal dopisujícím členem Göttingenské akademie věd. Baltistiku přednášel také v letech 1968–1970 na univerzitě ve Vídni, kde mu byla r. 1979 udělena cena Gottfrieda von Herdera. Ke spolupráci ho přizval i *Institut für Deutsche Sprache* v Mannheimu, kde byl mnoho let dopisujícím členem vědecké rady.

OPEN ACCESS

Z širokého spektra filologických oborů, s kterými spojil Pavel Trost svou univerzitní a vědeckou činnost, vyplývá mimořádná šíře a pestrost jeho badatelských zájmů soustředěných ve formě studií, článků a recenzí do rozsáhlé bibliografie v počtu téměř pěti set položek.¹ Do jednotlivých tematických okruhů Trostovy vědecké činnosti, které si v zásadě vytyčil ve 30. letech a kterým zůstal s určitými přesahy věrný po celou dobu svého filologického bádání, se přitom vlivem strukturalismu Pražského lingvistického kroužku zřetelně promítá studium strukturních vlastností jazyků a fungování jazyka ve společnosti a v literárním díle. K otázce jazyka jako elementárního sociálního jevu, který plní různé společenské funkce, se vracel např. v tématu odchylky od jazykových norem, jak dokládají jeho práce o nadávkách ve funkci mazlivých oslovení (*Schimpfwörter als Kosenamen*, 1933) nebo argotu a slangu (*O pražském argotizování*, 1935; *Argot a slang*, 1935).

Podstatnou část Trostovy vědecké činnosti tvoří germanistické práce. Pro germanistiku je významná jeho historicko-fonologická interpretace německého vokálního systému (*Bemerkungen zum deutschen Vokalsystem*, 1939), na kterou navazuje v dalších studiích o samohláskovém systému v němčině (*Zur phonologischen Wertung der deutschen Diphthonge*, 1966; *Zwei Bemerkungen zum deutschen Vokalismus*, 1986), o hláskosloví různých německých nářečí (*Zur „Palatovelarisierung“ in deutschen Dialekten*, 1956) a o procesu vzniku spisovné němčiny (*Was ist Neuhochdeutsch?*, 1979), kde P. Trost přikládá rozhodující váhu tradici psaného jazyka. Trvalý přínos pro současné bádání zaznamenávají také jeho úvahy o charakteru německého přízvuku (*O německém přízvuku*, 1941) a o zániku jednoduchého minulého času v jižní němčině (*O zániku nesloženého préterita v jižní němčině*, 1961; *Präteritumsverfall und Präteritumsschwund im Deutschen*, 1980). Vysoce ceněné jsou dodnes Trostovy studie věnované pražské němčině, např. *Das späte Prager Deutsch* (1962), *Die Mythen vom Prager Deutsch* (1981), ve kterých uvedl na pravou míru přežitá tvrzení o vzniku současného spisovného jazyka z pražské němčiny, o nejlepší či pokažené němčině mluvené v Praze nebo o úpadku pražské němčiny v době rozkvětu německé literatury v Praze na počátku 20. století. S úvahami o němčině souvisejí od 60. let práce o jidiš, kterými se zařadil mezi skromný počet odborníků evropského formátu na tuto problematiku: v letech 1961–1962 zrekonstruoval Pavel Trost středověký text špilmanské skladby zapsané hebrejskými písmeny v Cambridgeském kodexu, dále ukázal specifčnost vokálního systému jidiš v Čechách a na Moravě a komentoval historická a literární fakta, která se dotýkala židů v Čechách a na Moravě (např. *Yiddish in Bohemia and Moravia: The vowel question*, 1965; *Medieval Judaeo-Czech*, 1968).

Trostova bibliografie zahrnuje s ohledem na jeho specializaci vedle germanistických prací studie baltistické, které pojednávají o baltské syntaxi, gramatice, fonetice a fonologii, např., *O baltoslovanských vztazích v oblasti syntaxe* (1958), *Das Prädikativum im Litauischen* (1960), *O složeném adjektivu baltoslovanském* (1966), *Kategorie čísla v baltském slovese* (1981); jejich řadu uzavřel P. Trost ke konci života shrnujícím pojednáním o strukturních shodách balkánských jazyků ve stati *Balkánský model jazykového svazu* (1987).

¹ Soupis díla Pavla Trosta sestavili Jaromír Povejšil a Emanuel Macek a zařadili jej do knihy studií Pavla Trosta nazvané *Studie o jazycích a literatuře* (1995, s. 447–492).

Vzhledem ke svým rozsáhlým jazykovým znalostem měl Pavel Trost výborné předpoklady pro výzkum jazykových kontaktů, např. baltoslovanských a česko-německých jazykových vztahů (*K otázce baltoslovanských jazykových vztahů*, 1958; *Tschechisch-deutsche lexikalische Kongruenz*, 1969). V oblasti vzájemného ovlivňování češtiny a němčiny na našem území upoutávalo jeho zájem zvláště studium česko-německého bilingvismu (např. *Deutsch-tschechische Zweisprachigkeit*, 1965). Jednoznačný vliv němčiny na češtinu zjistil v oblasti slovní zásoby a frazeologie (*Německé vlivy na slovanské jazyky*, 1963; *Zur Problematik deutscher Lehnwörter im Tschechischen*, 1964; *Zum deutschen Anteil am tschechischen Wortschatz*, 1977).

V 60. letech se Pavel Trost také věnoval — podle slov jeho žáka Jaromíra Povejšila — pravděpodobně podnícen pracemi profesora bývalé německé univerzity v Praze Ernsta Schwarze onomastické problematice (např. *Der Gegenstand der Toponomastik*, 1962; *Wegweiser zur Namenforschung*, 1963; *Toponymické dvojice a dvojjazyčnost*, 1968). Od 30. do poloviny 80. let doplňoval svůj okruh vědeckého bádání úvahami o podstatě a teorii vlastního jména jako lingvistického jevu a etymologickými výklady slov z obecné češtiny i osobních a místních jmen s německým základem (např. *Jméno a příjmení*, 1976; *Nochmals über die Natur des Eigennamens*, 1981).

Na poli obecné lingvistiky se tematika Trostových prací váže k filozofii jazyka (např. *Die Sprachdoktrin Komenskýs*, 1979), ke vztahu jazyka a myšlení (*O vlivu jazyka na myšlení*, 1962) a k příčinám jazykových změn, které jsou z Trostova pohledu vyvolány spíše vnitrojazykovými systémovými faktory než vnějšími vlivy (*K příčinám jazykových změn*, 1958; *Zu den Ursachen des Sprachwandels*, 1971).

Ve svých pracích se Pavel Trost nezabýval pouze jazykovědnými, ale rovněž literárněvědnými a literárněhistorickými otázkami. Vedle úvah o stylu (*K obecným otázkám stylu*, 1955) a poznámek o metonymii (*Poznámky o metonymii*, 1958) zaměřil svou pozornost na studium jazyka v literárním díle, které ho dále vedlo k interpretaci děl nejen německé, ale i antické, české, ruské a dánské literatury. Zvláštní pozornost si zasluhují jeho práce o pražské německé literatuře, zejména o Franzi Kafkovi (např. *Franz Kafka und das Prager Deutsch*, 1964), kde skloubil problematiku lingvistickou, literární a kulturně-historickou. Zájem o staročeskou literaturu dokládají jeho studie o Mastičkáři, či Tkadlečkovi, a to i z hlediska vztahu staročeského textu k německé skladbě Oráč z Čech Jana ze Žatce (*K otázce Ackermanna a Tkadlečka*, 1964; *Nochmals zum altschechischen Tkadleček*, 1982; *Anmerkungen zum Ackermann aus Böhmen*, 1987). Kulturně-historický okruh prací uzavírají jeho studie o českém a baltském folkloru, zvláště lidových písních a básních (*K rytmu a taktu české lidové písně*, 1941; *Das Metrum der litauischen Volkslieder*, 1961).

Pavel Trost nevydal v době svého života žádnou samostatnou publikaci nebo shrnující dílo a jeho vědeckou bibliografii tvoří jednotlivé články rozptýlené po různých časopisech, sbornících a kongresových aktech po celém světě, které napsal většinou německy, z menší části anglicky a francouzsky. Trostovy příspěvky se vyznačují filologicky podrobnou znalostí textů a odborné literatury vztahující se k tématu a schopností pregnantně, stručně a věcně pojednat o dané problematice na pozadí dobových historických souvislostí, aniž by sklouzl do zjednodušujících dogmatických výkladů. I když tento pro něho specifický a pro vnímání čtenáře náročný styl přenesl také do univerzitních přednášek a seminářů, dokázal svým zodpovědným přístupem

k filologickému bádání i volbou zajímavých a neotřelých témat oslovit mezi svými posluchači talentované žáky, které nejen obohatil o cenné poznatky za svého bádání, ale ovlivnil je i ve směřování jejich vědecké činnosti. To platí o pražské germanistce prof. Aleně Šimečkové, která svými odbornými pracemi významně přispěla ke studiu česko-německé jazykové konfrontace, a zejména pak o dr. Jaromíru Povejšilovi a jeho výzkumech pražské němčiny v 17. a 18. století a německé gramatiky na pozadí češtiny. Dokladem společného zájmu o německou skladbu *Der Ackermann aus Böhmen* i úzké spolupráce je Povejšilův překlad tohoto díla do češtiny s doslovem P. Trosta (*Jan ze Žatce: Oráč z Čech*, 1985). Velkou zásluhou Trostova žáka a přítele Jaromíra Povejšila je edice vybraných prací prof. Trosta *Studie o jazycích a literatuře* (1995) následovaná v r. 2006 verzí pro německé čtenáře *Studien über Sprache und Literatur*; tímto významným počinem soustředil J. Povejšil do souborné publikace studnici poznatků daných Trostovým univerzálním vzděláním v humanitních vědách a získaných během jeho celoživotního filologického zkoumání a zároveň tak zpřístupnil tyto výstupy všem zájemcům z okruhu širokého spektra filologických oborů, pro které je tento soubor prací díky rozmanité nabídce témat stálou inspirací a zdrojem cenných informací. Proto také na vědecký odkaz prof. Pavla Trosta nelze zapomenout.

Lenka Vodrážková | Ústav germánských studií, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy |
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
lvodrazkova@post.cz